

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ АТЫНДАҒЫ ТІЛ БІЛІМІ ИНСТИТУТЫ

ИНСТИТУТ ЯЗЫКОЗНАНИЯ ИМЕНИ АХМЕТА БАЙТҰРСЫНҰЛЫ
КОМИТЕТА НАУКИ МИНИСТЕРСТВА НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

AKHMET BAITURSYNULY INSTITUTE OF LINGUISTICS OF THE COMMITTEE OF SCIENCE
OF THE MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ТІЛ және МӘДЕНИЕТ – 2024
(тілтанымдық алаң)

Академик
ӘБДУӘЛИ ТУҒАНБАЙҰЛЫ ҚАЙДАРДЫҢ
туғанына 100 жыл толуына арналған

«МӘДЕНИЕТ – ӨРКЕНИЕТ – ЖАҒАНИЯТ
КОНТЕКСИНДЕГІ ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМ:
ТІЛ, ЭТНОС, ҚОҒАМ»
атты халықаралық конгресс
Ж И Н А Ғ Ы

Алматы, 2024

ӘОЖ 80/81
КБЖ 81.2
М 13

Бас редактор

А.Фазылжан – А.Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының директоры

Пікір жазғандар:

Ж.Манкеева – филология ғылымдарының докторы, профессор

Р.Шойбеков – филология ғылымдарының докторы, профессор

Редакция алқасы:

ф.ғ.д., профессор Н.Уәли, ф.ғ.д., профессор З.Базарбаева, ф.ғ.д., профессор Ж.Манкеева,
ф.ғ.д., профессор М.Малбақов, ф.ғ.к. Н.Әшімбаева, ф.ғ.к. С.Құлманов,
ф.ғ.к. Ә.Өтебаева, PhD Е.Маралбек

Жауапты шығарушылар:

Ә.Өтебаева, А.Нұстаева, Д.Сәрсенбек

М 13 «Мәдениет – өркениет – жаһаният контексіндегі гуманитарлық ғылым: Тіл, Этнос, Қоғам» атты халықаралық конгресс материалдары. – Алматы: Асыл ЖК, 2024. – 850 бет.

ISBN 978-601-7907-06-8

Жинақ «Мәдени-репрезентативті және жарнама мәтіндерінің ішкорпусын әзірлеу» (BR18574132) атты бағдарламалық-нысаналы қаржыландыру жобасы аясында әзірленді.

Жинаққа қазақ тіл білімінің аса көрнекті маманы, белгілі түркітанушы, ҚР ҰҒА академигі Әбдуәли Қайдардың 100 жылдық мерейтойына орай ұйымдастырылған «Тіл және мәдениет» алаңы аясында «Мәдениет – өркениет – жаһаният контексіндегі гуманитарлық ғылым: Тіл, Этнос, Қоғам» атты халықаралық конгресс материалдары енді.

Бұл еңбек тіл мамандарына, филология факультетінің докторанттары, магистранттары мен студенттеріне, сондай-ақ көпшілік қауымға арналған.

**ӘОЖ 80/81
КБЖ 81.2**

**«МӘДЕНИЕТ – ӨРКЕНИЕТ – ЖАҒАНИЯТ КОНТЕКСІНДЕГІ ГУМАНИТАРЛЫҚ
ҒЫЛЫМ: ТІЛ, ЭТНОС, ҚОҒАМ» атты халықаралық конгрестің
ұйымдастырушылары мен серіктестері**

Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Халықаралық Түркі Академиясы

Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамы

ӘБДУӘЛИ ТУҒАНБАЙҰЛЫ ҚАЙДАР
(1924-2019 жж.)

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының академигі, белгілі түркітанушы, қазақ және ұйғыр тілі білімдерінің көрнекті маманы, I дәрежелі «Достық» орденінің, «Отан» орденінің, Шоқан Уәлиханов атындағы I дәрежелі сыйлықтың, «Халықтар Достығы» орденінің, Түркия мемлекетінің «Құрмет белгісі» орденінің, «Түркітану ғылымының дамуына қосқан өлшеусіз үлесі үшін» алтын медалінің, «Қазақ КСР-і Халық ағарту ісінің үздігі» құрметті атағының, «Ана тілі айбары», «Қазақ тілінің жанашыры» құрмет белгілерінің иегері, Қазақ КСР-нің еңбек сіңірген ғылым қайраткері, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Түркияның «Türk Dil Kurumu» лингвистикалық қоғамының құрметті мүшесі, Башқұртстан Ұлттық ғылым академиясының құрметті академигі, филология ғылымдарының докторы, «Түркі тілдері» мамандығы бойынша профессор, Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамының президенті, Ұлы Отан соғысының ардагері.

Аружан НҰРЛЫБЕК
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
2-курс магистранты
(Қазақстан, Алматы қ.)

Ғылыми жетекшісі: Г.ҚОРТАБАЕВА
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
филология ғылымдарының кандидаты, доцент

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР ҚҰРАМЫНДАҒЫ САН МӨЛШЕРЛІК ҰҒЫМДАР

Аңдатпа. Бұл мақала қазақ және ағылшын тілдеріндегі сан есімді фразеологизмдерді анықтап, олардың символдық мәні мен мәдени маңыздылығын зерттейді. Осы фразеологиялық бірліктердің қалыптасуы, мәдени коннотацияларын және коммуникацияға әсері зерттеледі. Фразеологиялық сөздіктерге сүйене отырып, ол екінші тілді үйренушілер үшін осы бірліктерді түсінудің маңыздылығын көрсетеді және мәдениетаралық қарым-қатынасқа ықпал етеді.

Тірек сөздер: мәдени лингвистика, фразеологиялық бірліктер, сан есім, символдық мағына, мәдениетаралық қатынас.

Аннотация. Этот статья исследует фразеологические единицы с числительными на казахском и английском языках, изучая их символическое значение и культурную значимость. Исследуется формирование, культурные коннотации и влияние этих фразеологических единиц на коммуникацию. Основываясь на фразеологических словарях, она подчеркивает важность понимания этих единиц для изучающих второй язык и способствует межкультурному общению.

Ключевые слова: культурная лингвистика, фразеологические единицы, числительные, символическое значение, межкультурное общение.

Abstract. This article explores phraseological units with numerals in Kazakh and English, examining their symbolic meanings and cultural significance. It investigates the formation, cultural connotations, and impact of these phraseological units on communication. Drawing from phraseological dictionaries, it emphasizes the importance of understanding these units for second language learners and contributes to cross-cultural communication.

Keywords: cultural linguistics, phraseological units, numerals, symbolic meaning, cross-cultural communication.

Тіл – адам экспрессиясының динамикалық және үнемі дамып отыратын құралы, ол қауымдастықтардың мәдени, әлеуметтік және тарихи әңгімелерінің қоймасы қызметін атқарады. Лингвистикалық жүйе ішінде, әсіресе сандарды қамтитын фразеологиялық бірліктер, тілдік форма мен мәдени мағынаны біріктіретін мәдени жәдігерлер болып табылады. Бұл зерттеу қазақ және ағылшын тілдеріндегі сандық фразеологизмдердің мәдени өлшемдерін салыстырмалы талдау арқылы зерттейді, яғни тілдік конструкцияларға енгізілген символикалық және мәдени ерекшеліктерді анықтауға бағытталған. Мәдени лингвистика теориясының негіздеріне сүйене отырып, зерттеу типологиялық және генеалогиялық тұрғыдан ерекшеленетін екі тілдегі сандық компоненттері бар фразеологиялық өрнектердің мәдениет пен дүниетанымды қалай бейнелейтінін қарастырады.

Тілдік бірліктердегі рефлексиялық ақпарат символдардың алуан түрлілігі арқылы беріледі, олардың бірі – сандар. Сандар ежелгі заманнан бері адамның танымы мен қоғам дамуының ажырамас бөлігі болып келді, олар табиғи және метафизикалық әлемдердің күрделілігін түсініп, ұйымдастыруға негіз болды. Бұл әмбебап құбылыс сандарға қоршаған ортаға әсер етуге қабілетті агенттер ретінде терең символдық және мистикалық маңыз берді. Сандарды кеңістіктік, уақыттық және метафизикалық өлшемдерді басқаратын негізгі элементтер ретінде түсіну олардың жалпыға ортақ үйлесімділікпен, құдайлық принциптермен және түпкілікті шындықпен байланысын айқындайды. Бұл зерттеу фразеологиялық тіркестер арқылы осы де-

рексіз ұғымдардың қалай көрініс табатынын және ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіліп, сақталатынын көрсетуге тырысады, сонымен бірге мәдени мұраны лингвистикалық кодтауға үлес қосады. Сандар мәдени коннотацияларды жеткізеді, дәстүрлі нанымдарды бейнелейді немесе тарихи оқиғаларды көрсетеді. «Сандар – бұл әлемді сипаттау үшін қолданылатын белгілі бір кодтардың элементтері» (Маслова, 2001). Қазақ тіліндегі қасиетті сандар, мысалы, «жеті», «тоғыз», «қырық», ұлттың дүниетанымындағы маңызды рухани және мәдени ұғымдарды білдіреді. Олар тұрақты тіркестер мен мақал-мәтелдерде жиі кездеседі, мысалы: «жеті ата», «қырықтың бірі – Қыдыр».

Топоровтың (1988) сандарды ғарыштың илаһи нышандары ретінде қарастырып, оларды бейнелеудің негізі және хаосқа қарсы үйлесімділік пен тәртіптің көрінісі деп сипаттаған тұжырымы қазіргі тіл білімі контекстінде өзектілігін сақтауда. Тіл білімі объективті әлемнің интеллектуалдық және құндылық аспектілерін тіл арқылы бейнелеуге тырысып жатқанда, сандарды зерттеу нақты әлем субъектілерінің ауызша бейнеленуіндегі лингвомәдени ерекшеліктерді түсінудің негізгі элементі ретінде танылып отыр.

Сандық символизмді түсіну әртүрлі тілдік мәдениеттердің ерекшеліктері мен олардың әлемге деген ерекше көзқарастарын ашу үшін маңызды. Сандарды логикалық және мәдени құбылыстар ретінде мойындап, олардың географиялық шекарадан тыс ықпалын ескере отырып, бұл зерттеу ұлттық тілдер мен этникалық мәдениеттердегі сандардың ролін зерттеудің маңыздылығын айқындайды. Қазақ және ағылшын тілдеріндегі сандық ұғымдары бар фразеологизмдер халық даналығы мен дүниетанымын бейнелейді. Мысалы, қазақтың «Жеті рет өлшеп, бір рет кес» деген мақалы мұқият ойлануды насихаттаса, ағылшын тіліндегі “To kill two birds with one stone” сөзі тиімділік пен көп міндетті бірден орындауды білдіреді. Сол сияқты, “Бір қозы туса, бір түп жусан артық шығады” деген қазақ мақалы табиғи тепе-теңдік пен молшылықты сипаттайды. Бұл мысалдар сандық ұғымдардың тек сан ретінде ғана емес, терең мәдени құндылықтар мен өмірлік сабақтарды жеткізетін құрал екенін көрсетеді. Сондықтан, мұндай кешенді зерттеу тіл мен мәдениет арасындағы күрделі байланыстарды ашып, сандардың концептуалды белгілері мен ерекшеліктеріне тереңірек үңілуге мүмкіндік береді.

Зерттеудің негізгі мақсаты – тақырып бойынша қолда бар әдебиеттер мен зерттеулерге жан-жақты шолу жасау. Ол білімнің қазіргі деңгейін анықтауға, ең өзекті зерттеулерді айқындауға және қосымша зерттеулерді талап ететін олқылықтарды анықтауға бағытталған. Тіл мен мәдениеттің динамикалық өзара әрекеттесуі фразеологиялық бірліктерді, әсіресе сандарды қамтитын бірліктерді қолдануда ерекше маңызға ие. Әдебиеттерді шолудың басты мақсаты – тіл, мәдениет және сандық символизм арасындағы күрделі өзара байланыстар туралы кешенді түсінік қалыптастыру. Сандық фразеологизмдер бойынша жүргізілген зерттеулерді талдау арқылы бұл лингвистикалық құрылымдардың мәдени маңыздылығын анықтау көзделеді. Сонымен қатар, мәдениетаралық коммуникация, аударма және тілдік білімге ықпал ететін тұжырымдамалар дамытылады. Зерттеу фразеологиялық бірліктердің кең маңыздылығын, мәдениетаралық вариацияларды, қазақ және ағылшын фразеологизмдеріндегі сандардың ролін және осы лингвистикалық әрі мәдени өзара әрекеттесуге тән аударма мәселелерін егжей-тегжейлі талдауға негіз болады. Осы шолу тіл, мәдениет және сандық символизм арасындағы күрделі байланысты тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Фразеологиялық бірліктер, көбінесе тұрақты тіркестер немесе идиомалар деп аталады, тілдің қолданылуын ана тіліндей түсінудің негізін құрайды (Pawley & Syder, 1983). Мәдени контекстке терең сіңген бұл лингвистикалық құрылымдар қарым-қатынастың жасырын қырларын түсінуге мүмкіндік береді. Зерттеудің негізі фразеологиялық бірліктердің мәдени-коммуникативтік құндылығын тану және олардың сандармен қолданылуын зерттеуге негіздеме ұсыну болып табылады. Фразеологиялық бірліктерді зерттеуге сүйене отырып, олардың қолданылуындағы нюанстарды тереңірек түсінуге бағытталған мәдениетаралық зерттеулерге ерекше назар аударылады. Боас (2004) және Вирцбика (1987) идиомалық тіркестердің мәдени ерекшелігін атап өтіп, сандарды интеграциялау арқылы қалыптасатын мәдени нәзіктіктерді қарастырудың маңыздылығын көрсетеді. Қазақ және ағылшын тілдерінің нақты лингвистикалық ерекшеліктеріне көшкен кезде, бұл бөлім контекстуалды зерттеуге негіз қалайды.

Қазақ тілінің жалпы лексикологиясында әртүрлі семантикалық топтар мен қабаттарды олардың этнолингвистикалық құндылығы тұрғысынан зерттеген ғалымдардың, атап айтқанда

академик А.Қайдар, Е.Жанпейісов, М.Копыленко, Н.Уәли, Ж.Манкеева және басқалардың еңбектері маңызды болып табылады. Қасиетті сандары бар тұрақты тіркестердің этнолингвистикалық ерекшеліктері әлі де жан-жақты зерттеуді қажет етеді. Журавлевтің (2010) зерттеулері қазақ идиомаларындағы сандардың таралуы мен маңыздылығын ашып көрсетуге ықпал етеді. Сандардың сандық және сапалық нюанстарды жеткізуі қазақ фразеологиялық бірліктерінде жинақталған бай мәдени мазмұн туралы тереңірек түсінік береді. Ағылшын тілінде цифрлардың фразеологиялық бірліктерге интеграциялануы когнитивтік және семантикалық аспектерге әсер етеді. Гиббс (1994) және Мун (1998) зерттеулері сандармен байланысты идиомалық өрнектерді декодтауға қатысатын психикалық процестерді зерттеп, мұндай өрнектердің семантикалық мөлдірлігін немесе мөлдір еместігін айқындайды. Танымдық ерекшеліктерді тілдер арасында салыстыру қазақ және ағылшын фразеологизмдерінің лингвистикалық ұқсастықтары мен айырмашылықтарын айқындауға мүмкіндік береді. Винай мен Дарбеллеттің (1958) аударма мәселелерін талдауы сандарды қамтитын фразеологиялық бірліктердің ерекшелігін түсінудің маңыздылығын көрсетеді. Бұл зерттеуде ғалымдар алдыңғы тұжырымдарды синтездей отырып, мәдениетаралық коммуникациямен айналысатын тіл мамандары мен аудармашылар үшін практикалық аспектілерге ерекше назар аударылады. Фразеологиялық бірліктерді, әсіресе сандарды қамтитын тіркестерді зерттеу тіл, мәдениет және когнитивтік процестер арасындағы күрделі байланыстарды түсінуге мүмкіндік береді. Қазақ және ағылшын фразеологизмдерін салыстыру арқылы бұл зерттеу мәдениетаралық қарым-қатынас пен аударма тәжірибесіне жаңа көзқарас ұсынады.

Вильфред Фанк 1950 жылы «сөз» ұғымына орынды анықтама берген: «Лексис тілдегі айнаға ұқсайды, ол арқылы ұлттың өткен өмірін білуге болады» (Вильфред Фанк, 1950). Тіл, Фанк айтқандай, қарым-қатынастың тек утилитарлық құралы ғана емес; керісінше, ол қоғамның ұжымдық тәжірибесін, мәдени өзгерістерін және тарихи оқиғаларын бейнелейтін шағылысатын бет ретінде қызмет етеді. Фанктың көзқарасын дамыта отырып, тілге енген әрбір сөз бен сөз тіркесі оны қолданатын қоғамның ізін қалдыратынын атап өтуге болады.

Уақыт өте келе тілдегі өзгерістер – жаңа сөздердің қабылдануы немесе мағыналардың өзгеруі болсын – ұлттың дамып келе жатқан әлеуметтік-мәдени динамикасын көрсетеді. Айна сияқты, тіл өткен дәуірлердің жаңғырығын бейнелейді және сақтайды. Ол оны қолданған адамдардың сенімдері, құндылықтары мен тәжірибелері туралы түсінік береді. Осылайша, Фанктың лексиканы айна ретінде метафоралық бейнелеуі тіл мен тарих арасындағы терең байланысты көрсетеді. Бұл зерттеушілерді лингвистикалық ландшафтқа тереңірек үңіліп, тілдің сөздері мен сөз тіркестеріне енген айтылмаған оқиғалар мен мәдени өзгерістерді ашуға шақырады. Мұндай тәсіл қоғамның тарихи саяхатына бірегей және баға жетпес көзқарас береді. Осы көзқарасқа сәйкес, Палмер (1983) тіл тарихы мен мәдениет тарихы арасындағы тығыз байланысты атап көрсетеді. Ол олардың бір-бірімен ажырамас байланыста екенін және бір-бірін бейнелейтінін алға тартады: «Тіл тарихы мен мәдениет тарихы бір-бірімен тығыз байланысты және бір-бірін қандай да бір түрде бейнелейді» (Палмер, 1983). Бұл дәйексөз біздің зерттеулеріміздің теориялық негізін қолдайтын маңызды тірек болып табылады.

Қазақ тілінде белгілі бір сандар қасиетті және ерекше символдық мағынаға ие. Мысалы, «жеті» саны рухани және мифологиялық мәнге ие, ол қазақ халқының дүниетанымында маңызды орын алады. Бұл қасиетті сандар көптеген тұрақты тіркестер мен мақал-мәтелдерде көрініс табады, мысалы, «жеті қазына», «жеті ата». Мұндай фразеологизмдер тек лингвистикалық құрылымдар ғана емес, сонымен қатар қазақ халқының мәдени-рухани мұрасының көрсеткіші болып табылады. Фразеологиялық бірліктерді зерттеу қазақ және ағылшын тілдерінің ұлттық-мәдени ерекшеліктерін салыстыруға мүмкіндік береді. Мысалы, ағылшын тіліндегі «to be at sixes and sevens» тіркесі ретсіздік пен түсініксіздік жағдайын білдіреді, бұл «алты» және «жеті» сандарының мәдени-тарихи контекстінде өзіндік мағынаға ие екенін көрсетеді. Бұл мысалдар фразеологиялық бірліктердің тек тілді байытумен шектелмей, мәдени ерекшеліктерді де сақтайтынын дәлелдейді. Осындай талдаулар арқылы сандардың фразеологиялық бірліктердегі ролін зерттеу тіл мен мәдениеттің тығыз байланысын көрсетіп қана қоймай, ұлттық дүниетанымның ерекшеліктерін түсінуге ықпал етеді.

Ғалымдар фразеологиялық бірліктердің қолданылуын қазақ және ағылшын тілдеріндегі сандармен жиі салыстырады. Салыстырмалы зерттеулер идиомалық өрнектер мен олардың

қолданылуын қалыптастыратын мәдени контексттердегі ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауға тырысады. Бұл тәсіл әрбір лингвистикалық мәдениетке цифрлардың қалай интеграцияланатынын жан-жақты зерттеуге мүмкіндік береді.

Кулсариева және т.б. (2013) мақаласында «жеті» санына ерекше назар аударып, сан есімдердің мәдени маңыздылығын зерттейді. Авторлар мәдени тұрғыдан айқындалған сандардың біздің өмірімізде маңызды орын алатынын және олардың қоғамдардың тарихи, ұлттық және мәдени ерекшеліктерімен тығыз байланысты екенін атап көрсетеді. Олар нақты сандық ұғымдардың қалыптасуына әсер ететін факторларды зерттеу арқылы әртүрлі халықтардың тарихи мәні мен мәдени ерекшеліктері туралы түсінік алуға болатынын атап өтеді. Бұл зерттеу аударма процесіндегі экстралингвистикалық кедергілерді жеңуге баса назар аударып, әртүрлі контексттерде «жеті» санының семантикасын талдайды (Кулсариева және т.б., 2013). Авторлар мәдени әдет-ғұрыптарды, дәстүрлерді, діни рәсімдерді, мақал-мәтелдер мен фразалық тіркестерді ескере отырып, қазақ тілінен ағылшын тіліне және керісінше аударма жасауда ұсыныстар береді. Бұл ғалымдар қазақ тіл біліміндегі семантикалық қабаттар мен тұрақты тіркестерге енген этнолингвистикалық ерекшеліктерге негізделген зерттеудің әдіснамалық базасын жасады. Алайда қасиетті сандары бар фразеологиялық бірліктердің этнолингвистикалық аспектілері әлі де терең зерттеуді қажет етеді, себебі бұл өрнектерге енген мәдени мұра үнемі өзгеріп және дамып отыратын сипатқа ие.

Мажитаева және т.б. (2015) қазақ және ағылшын тілдеріндегі тұрақты тіркестерде қолданылатын қасиетті сандардың күрделі жүйесін зерттейді. Сандарға байланысты символдық мағыналарды және олардың мәдени мазмұндағы рөлін қарастыра отырып, зерттеу олардың діни наным-сенімдермен, әдет-ғұрыптармен және дәстүрлермен байланысын анықтайды. Бұл байланыстар тұрақты тіркестерде, аңыз-әңгімелерде және жыр-дастандарда көрініс табады. Авторлар фразеологиялық сөздіктер мен көркем әдебиет шығармаларын қоса алғанда, әртүрлі дереккөздерді пайдаланып, үш, жеті, тоғыз, он үш, жиырма бес, қырық және елу сияқты қасиетті сандарды анықтап, олардың ерекше сипаттары мен тілдік көрінісін талдайды. Зерттеуде қасиетті сандардың мақал-мәтелдер мен әдеби шығармалардан мысал келтіре отырып, олардың әртүрлі коннотациялардағы қолданылуы зерттеледі. Сонымен қатар, авторлар қасиетті сандардың мәдениетаралық маңыздылығын көрсетіп, олардың әртүрлі елдердегі тарихи және рухани құндылықтардың көрінісі ретіндегі рөлін атап өтеді. Қорытындысында қасиетті сандардың қазақ және ағылшын тілдерінің лингвистикалық және мәдени мұрасындағы маңызды рөлін айқындап, әр халықтың мәдени мұрасын сақтауға ықпал ететін көптеген тұрақты тіркестердің негізі екенін атап көрсетеді. Сандардың тәрбиелік мәні олардың сандық мағынадан тыс символдық мәнге ие екендігін көрсетеді.

Досымбекова және т.б. (2016) «Көп құрылымды тілдердегі нумерологиялық фразеологиялық бірліктер» тақырыбындағы мақаласында нумерологиялық фразеологиялық бірліктерді салыстырмалы-семантикалық талдау арқылы зерттейді. Олар қазақ және ағылшын тілдеріндегі фразеологиялық тіркестерде қолданылатын негізгі қасиетті сандардың этнолингвистикалық және лингвомәдени ерекшеліктерін қарастырады. Зерттеудің әдіснамасы семантикалық талдау, сипаттау, салыстырмалы талдау және іріктеу әдістерін қамтиды. Әдебиеттерге шолу барысында әртүрлі тілдердегі сандық символизм мен семантиканың ерекшеліктері зерттелген. Авторлар әсіресе түркі тіл біліміндегі фольклор, топонимика, фразеологиялық тіркестер мен мифологиядағы сандардың қолданылуын ерекше атап өтеді. Қорытындысында белгілі бір сандарға жатқызылатын қасиетті мәндер ерте адамзат тарихынан бастау алатынын, ал бұл сандардың семантикасын түсіндіруде мәдениет пен тілдің тығыз байланысы айқын байқалатынын көрсетеді.

Трушев және т.б. мақаласы көркем мәтіндердегі фразеологиялық коннотациялардың мәдени лингвистикалық аспектілерін зерттейді. Авторлар қазіргі фразеологиялық жіктелімдерді қарастырып, олардың әдеби контексттегі функционалды-стилистикалық және эмоционалды-экспрессивті ерекшеліктерін талдайды. Олар фразеологиялық бірліктерді тұрақты лексикалық құрамы, грамматикалық құрылымы және мағыналық тұтастығы бар сөз тіркестері ретінде сипаттайды. Зерттеу барысында Мәшһүр Жүсіп шығармаларындағы фразеологиялық бірліктердің қолданылуына ерекше назар аударылып, олардың ақын шығармашылығында қалай бейімделіп, стильдік бояу алғаны көрсетіледі. Жүсіп тұрақты тіркестерді жаңарту, өзгерту және өңдеу арқылы олардың бейнелік және прагматикалық қасиеттерін арттырған.

Бұл зерттеулер жинағы тіл, мәдениет және сандық символизм арасындағы тығыз байланысты көрсетеді. Фразеологиялық бірліктер мен қасиетті сандарға қатысты зерттеулер олардың мәдени мұраның айнымас бөлігі екенін және мәдениеттер арасындағы байланыстарды түсінуге ықпал ететінін айқындайды. Осы зерттеулердің нәтижелері аударма және мәдени лингвистика саласындағы мамандарға, педагогтарға және зерттеушілерге лингвистикалық және мәдени мұраның күрделі өзара әрекеттесуін тереңірек түсінуге көмектеседі.

Әдебиет

1. Боас, Ф. 2004. Қарапайым адамның санасы. Martino Fine Books.
2. Досымбекова, Р., Қалибекұлы, Т., Оразақынқызы, Ф., Әндабаева, Д., & Әшімбай, Н. 2016. Көпқұрылымды тілдердегі нумерологиялық фразеологиялық бірліктер. Asian Social Science International Journal of Applied Linguistics & English Literature, 5(6). https://www.academia.edu/72770435/Numerological_Phraseological_Units_in_Multi_structural_Languages?email_work_card=view-paper
3. Гиббс, Р.В. 1994 Сананың поэтикасы: Метафоралық ойлау, тіл және түсіну. Cambridge University Press.
4. Қайдар, Ә. 2006. Этнолингвистиканың негіздері (300). Алматы.
5. Кенесбаев, С. 1997. “Жеті”, “үш”, “тоғыз”, “қырық” ұғымдарына қатысты түсініктер. Таңдамалы еңбектер. Алматы: Қазақстан Республикасының Ғылым академиясы.
6. Копыленко, М.М. 1995. Этнолингвистиканың негіздері (78). Алматы: Еуразия.
7. Кунин, А.В. (1986). Қазіргі ағылшын тілінің фразеологиясы курсы (325). Мәскеу: Жоғары мектеп.
8. Мажитбаева, С., Әбдіразақова, А.А., Әбдіразақова, Н.А., Қасқатаева, З.А., & Прімбетов, Т.Т. 2015. Қасиетті сандармен тұрақты тіркестер. Asian Social Science, 11(1), 1-6. https://www.researchgate.net/publication/285574912_Fixed_Expressions_with_Sacred_Numerals_on_the_Basis_of_Kazakh_and_English_Languages
9. Мун, Р. 1998. Ағылшын тіліндегі тұрақты тіркестер мен идиомалар: Корпуска негізделген тәсіл. Oxford University Press.
10. Палмер, Л.Р. 1983. Қазіргі лингвистикаға кіріспе (122). Бейжің: «Шан у» баспасы.
11. Поули, А., & Сайдер, Ф.Х. 1983. Лингвистикалық теорияның екі жұмбағы: Ана тіліне тән таңдау және ана тіліне тән сөйлеу еркіндігі. J. С. Ричардс және R. W. Шмидт (Ред.), Тіл және коммуникация (191–226-б.). Лонгман.
12. Тейлор, Дж.Р. 1989. Лингвистикалық категориялау. Лингвистикалық теориядағы прототиптер. Оксфорд: Oxford University Press.
13. Трушев, А.К., Жұмабекова, Б.Қ., Қарипжанова, Г.Т., Қарипжанова, А.О., & Әбікеева, Г.Т. 2016. Фразеологиялық коннотацияның стильдік сипаттамасы. Journal of Advances in Linguistics, 7(1). Инновациялық зерттеулер кеңесі. <https://rajpub.com/index.php/jal/article/view/5157>
14. Вине, Ж.-П., & Дарбелне, Ж. (1958). Аударма әдістемесі. TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction, 1(1), 107-117.
15. Вержбицка, А. 1987. Ағылшын тіліндегі сөйлеу актілерінің етістіктері: Семантикалық сөздік. Academic Press.
16. Вилфред Фанк. 1950. Сөздердің шығу тегі мен олардың романтикалық тарихы (7).
17. Журавлев, А.В. 2010. Қазақ тілінің идиостили. Мәскеу мемлекеттік лингвистикалық университетінің баспасы.
18. Жұмашова, Ж., Құлсариева, А., Сұлтанбаева, Г., & Сұлтанбаева, Е. (2013).

ҚАЗАҚ ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ, ФРАЗЕОЛОГИЯСЫ, ЛЕКСИКОГРАФИЯСЫ

Қ.Рысберген. Ұлт мәдениетін лексикографиялаудың шебері.....	314
Б.Динаева. Ғаламның паремиологиялық бейнесі және оны жаңғырту әдістері (қазақ және түрік тілдері паремиографиясы негізінде).....	317
D.Kenjegulova. <i>Bilmeceler</i>	322
А.Құрманәлиева. Қазақ тіліндегі гомогенді омонимдер: уәждеме мен дәстүр	329
Г.Кумманова. <i>Nakyllar we atalar sözi: ıttıtylyklar we tapawutlar</i>	333
А.Назарова, М.Абаева. Қазақ және поляк ұлттарының тілдік санасындағы гендерлік ерекшелік («Еркек», «Әйел» концептілері негізінде).....	337
Г.Гундогдыева. Фразеологизмы и пословицы в творчестве туркменского поэта Махтумкули Фраги (сопоставительный анализ туркменских и персидских фразеологизмов и пословиц)	343
B.Kordabay, P.Medetbekova. <i>Küreselleşme çağında ulusal ilişkisel kelime dağarcığının derlenmesindeki sorunlar (kazak dili örneğinde)</i>	346
Э.Есенова. Эволюция туристической лексики: от истоков до современности.....	349
А.Алдажарова. Тематическая классификация пословиц и поговорок в казахском языке.....	353
А.Ермекбаева. Жамал Манкеева еңбектеріндегі сөздік құрамның ұлттық сипаты және оны мектепте оқыту жолдары	356
Ш.Бүркітбаева. Шағатай тілі сөздіктерінің зерттелу барысы	361
Д.Мейіржанкызы. Қазақ-ағылшын мақал-мәтелдері: түр мен түстерді салғастырмалы талдау	367
С.Самархан. Қазақ тіл біліміндегі перифраза	370
А.Нұрлыбек. Қазақ және ағылшын фразеологизмдер құрамындағы сан мәліерлік ұғымдар.....	374
Қ.Саркенова. Эпостық жырлардағы тұрақты тіркестердің қолданылуы	379

АНТРОПОЭКТИК ПАРАДИГМАДАҒЫ ТІЛТАНЫМ ЖӘНЕ ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМ: ЭТНОЛИНГВИСТИКА, ӘЛЕУМЕТТІК ЛИНГВИСТИКА, КОРПУСТЫҚ ЛИНГВИСТИКА

С.Сәтенова. Академик Әбдуәли Қайдардың этнолингвистикалық зерттеуінің жалғастығы	384
Ш.Сейітова. «Өркен» сөзінің этнолингвистикалық сипаттамасы	388
М.Атабаева, С.Асанбаева. Қазақ дүниетанымындағы «қашықтық» ұғымын бейнелеудің көріністері	392
М.Ахматова. Этнокультурно маркированные дескрипции с темпоральным значением в карачаево-балкарском языке	396
Э.Оразалиева. Әбдуәли Қайдар: тілдегі этногенез үдерісі	401
Қ.Шота. Шебердің қолы ортақ, шешеннің тілі ортақ (этнолингвистикалық талдау)	406
Г.Қортабаева, Е.Тұрсын. «Алпомиш» эпосындағы үйлену салтына байланысты этнографизмдер.....	411
Ж.Рапишева, А.Баербекбаева. Когнитивтік лингвистикадағы концептілер типологиясы	415
Н.Рсалиева. Қазақтың кей мақал-мәтелдерінің ислами дүниетанымға кезең сипаты	418
З.Қайдаулова, Г.Мадиева. Урбанонимы и искусственный интеллект: семантический анализ	428
Н.Байжанова, Г.Сыздықова, А.Шойбекова. Психоллингвистикадағы модельділікті білдірудің амал-тәсілдері.....	432
Ш.Кенесбек. Қазақ және ағылшын тілдеріндегі «баспана» ұғымына қатысты этнолингвистикалық талдау	440
G.Sarbassova. <i>Kazakh horse-related idiomatic phrases and their semantic fields through the 'prism' of ethnolinguistics</i>	444
Ю.Вайрах. Семантика родства в творчестве Сатимжана Санбаева	450
Zh.Kumisbekova. <i>Conditions of formation of technology integrated learning in the research of professor Alma Mutalipkiza</i>	455
О.Бердыева. <i>Mahtumkulı Fırakı'nın birlik, nasihat ve öğüt verici şiirlerinin eğitimsel ehemmiyeti</i>	459
Ш.Албалыев. Праздник пробуждения природы – Новруз	463
А.Оразмамедова. Изучение письменных памятников тюркоязычных народов	467